

Jekuti‘el Zalman ha-Kohen a první nepřímé zmínky o zvukové stránce češtiny¹

Lenka Uličná

Zájem židovských učenců o jazyky a jazykovědu je ve svých počátcích spjat s biblickým textem. Plně rozvíjet se začal poté, co byla v širokém měřítku přijata autoritativní vokalizace hebrejského biblického textu, tzv. tiberiadský punktační systém (poslední třetina 1. tisíciletí n. l.). Počátky židovské (hebrejské) jazykovědy se tradičně kladou na začátek 10. století n. l. ještě do babylonských akademií. Zájem o gramatiku (podle středověkého pojmání gramatiky jakožto široce vymezené nauky o jazyce) se na přelomu 11. a 12. století přesunul postupně přes oblast severní Afriky a Španělsko do oblasti severní Francie, Německa a Anglie. Aškenázská středověká jazykověda zažila svůj vrchol² ve druhé polovině 13. století a s jeho koncem se její centrum přesunulo dále na východ.³

Praktická motivace zájmu o jazyk, tedy snaha o co nejpřesnější uchování původního, správného čtení posvátného textu, právě od 10. století získává i teoretický rozměr. Židovští gramatikové (*medaḳdekim*) a punktátoři (*naḳdanim*) usilují o formulování obecných pravidel, o poznání hebrejštiny (a aramejštiny) ve všech jazykových rovinách, od zvukové až po syntaktickou. Výkladové pasáže svých gramatických děl doprovázejí příklady z biblického jazyka a mnohdy též z jazyků dalších. Takto se hebrejsky psané texty stávají informačními prameny pro historiky jazyků z různých oblastí, v našem případě pro bohemisty

¹ Příspěvek vznikl v rámci grantu GA ČR P406/11/0861 *Kenaanské glosy ve středověkých hebrejských rukopisech s vazbou na české země*.

² Charakter jazykovědné literatury, vznikající v oblastech s křesťanskou majoritou se však podstatně lišil od gramatografických děl vzniklých v oblastech s muslimskou nadvládou. Srov. např. Eldar 1993, s. 27: „The linguistic attainments of the scholars of Ashkenaz, written for a relatively small audience well versed in rabbinic literature but scientifically somewhat naive, never matched the scientific quality of the Spanish scholars writing in Arabic, who embedded their Hebraic linguistic craft within the philosophical and linguistic knowledge of the age, addressing their grammars to a wide and sophisticated public renowned for its intellectual curiosity and philological awareness.“

³ Srov. též obsáhlý komentovaný přehled středověkých židovských filologických textů Olszowy-Schlanger 2011, s. 359–424.

a slavisty. První gramatické poznatky o češtině přináší český Žid Avraham ben 'Azri'el. Tento komentátor liturgické poezie se ve svém spise 'Arugat ha-bošem věnuje některým obtížnějším gramatickým kategoriím hebrejštiny, terminologicky je vymezuje a jako příklady k uvedeným gramatickým kategoriím uvádí české výrazy.⁴ Vzhledem k jistému předstihu, který měli židovští gramatikové nad svými křesťanskými kolegy, je možné, že jejich význam pro kultivování češtiny ve 13. století byl větší, než se doposud předpokládalo.⁵

Podobně významné jsou poznámky fonetického charakteru, které najdeme v díle Jeĸuti'ela Zalmana ha-Kohena.⁶ Tento aškenázský gramatik, jeden z osmi, jejichž texty se dochovaly v úplnosti až do současnosti, je významným znalcem a kritikem zvukové stránky hebrejštiny. Spis *'Ejn ha-ḳore*, čes. Oko čtenářovo, sepsal Jeĸuti'el Zalman ha-Kohen jako svou reakci na úpadek tradice výslovnosti při předčítání biblického textu. Jde o text ortoepického žánru (Eldar 1993, s. 32) věnující se zejména otázce přízvuku v hebrejštině (přízvuk na ultimě vs. na penultimě), charakteristice vedlejšího přízvuku (*meteg*), zápisu a fonetické realizaci hebrejských souhlásek a samohlásek, a to jak samostatných, tak v kontextu. V některých pasážích jsou patrné i Jeĸuti'elovy ambice profilovat se i v otázkách morfologických a slovtvorných (sufixy, trojkonsonantní kořen aj.).

V části věnované varováním (heb. *azharot*) před nedbalou výslovností některých hlásek zejména v obtížnějších pozicích si Jeĸuti'el všímá, jak se liší výslovnost hlásek v jednotlivých částech evropské diaspory. Židé totiž v diaspoře přejímali vernakulární jazyky majority a ty následně ovlivňovaly židovské literární jazyky (hebrejštinu a aramejštinu), a to především v rovině zvukové. Popisy různých lokálních odchylek od tradiční hebrejské výslovnosti pak nepřímě vypovídají o zvukové podobě místních majoritních jazyků. To potvrzuje i Jeĸuti'el (ed. *'Ejn ha-ḳore*, s. 187) v pasáži popisující jazykovou situaci Židů v diaspoře:

„[...] a tyto změny [čtení] písmen se dějí ve všech zemích – protože země se od sebe liší jazyky a Židé odvedení do exilu pokřivili a změnili svůj jazyk na každém místě diaspory při výslovnosti některých detailů podle jazyka země, v níž se usadili“⁷

Jeĸuti'elovu znalost výslovnostních specifik evropských Židů nejlépe ilustruje následující příklad:

„Všechna tato varování, která jsme zde napsali, jsme psali o lidech z naší země, protože v ostatních zemích se v tomto nechybuje. A také jsme slyšeli, že je

⁴ Srov. Uličná, v tisku.

⁵ Srov. Bláha, v tisku.

⁶ Na význam Jeĸuti'ela ha-Kohena pro diachronní bohemistiku jako první upozornil Dittmann 2012a, s. 488; 2012b, s. 267.

⁷ Za zprostředkování edice *'Ejn ha-ḳore* v podobě disertace Rivky Jarĸoni vděčím Danielu Polakovičovi.

nemnoho španělských mudrců, kteří umějí rozlišit všechna navzájem si podobná slova a všechna písmena [tj. souhlásky, pozn. LU] a všechny samohlásky. A také jsme zjistili, že někteří Aškenázové vyslovují *h* a *ħ* jako jednu [hlásku] a stejně tak *š* (resp. *s*) a *s*. A také víme, že v části země Kena'an se vyslovuje *ħ* jako *ch* a část Francouzů vyslovuje *đ* jako *z*. A také výslovnost *c* Francouzi změnili.“ (ed. *Ejnah-kore* 1985, s. 186)

V této pasáži podává Jekuti'el svědectví o rozdílné výslovnosti hlásky *h* u slovanských a německých Židů: zatímco němečtí Židé ji vyslovují jako *h*, (někteří) slovanští Židé ji vyslovují jako *ch*.⁸

Jiná pasáž pojednává o neschopnosti vyslovit zdvojeně hlásky *v, z, l, t, m, n, s, c, k, š*, a to mladými mluvčími „v naší zemi“ (srov. níže):

„[...] ale זקש מנס צקש [z, l, t, m, n, s, c, k, s] – v těchto [hláskách] se na mnoha místech lehký *dageš*⁹ nevyslovuje, jako např. בעלה, רחקה, רחלקה, נבקעי, וישמעו, שֶׁמֶר-לָהּ, *šmor-lecha, we-jišm' u, nivk' u, we-ahlama, rahmah, ba'lah*, a v mnohých podobných. Mnoho lidí z naší země neumí vyslovit lehký *dageš* v těchto hláskách, [s. 166] ale když je v nich těžký *dageš*, lze jej poznat, je vložen do úst a je slyšet pro všechny, kdo slyší, avšak mladí čtenáři obvykle nevyslovovali silný *dageš* v těchto hláskách, jelikož pod nimi bylo šva [ə].“ (ed. *Ejn ha-kore* 1985, s. 165–166)

V další pasáži si Jeĵuti'el všimá neschopnosti místních lidí rozlišovat ve výslovnosti znělý a neznělý ráz, přední a zadní *k*, emfatické a neemfatické *t*:

„[...] mnohá slova se liší jedno od druhého, avšak my v této zemi ne-
jsme zběhlí v rozlišování mezi nimi, a ta podobnost [je např. tato]:
אֶרֶץ – אֶרֶץ, עֵר – עֵר, עֹבֵד – עֹבֵד, אֶבֶד – אֶבֶד, שָׁבוּ – שָׁבוּ, כֵּן – כֵּן,
אֶרֶץ – אֶרֶץ, עֵר – עֵר, עֹבֵד – עֹבֵד, אֶבֶד – אֶבֶד, שָׁבוּ – שָׁבוּ, כֵּן – כֵּן, a jim podobné.“ (ed. *Ejnj
ha-kore* 1985, s. 185)

Jekuti'el nespécifikuje, kterou zemi označuje jako „naši zemi“, resp. „tuto zemi“. Podle Eliji Levity¹⁰ pocházel Jekuti'el z Prahy: „Jahabi, [což je] akronym

⁸ Srov. též doložený zápis českého ch jako ח v 'Arugat ha-bošem: chvoštišce חבושתישצו aj. Pro tento a ostatní doklady hebrejského zápisu staročeských výrazů viz Bláha – Dittmann – Komárek – Polakovič – Uličná, v tisku.

⁹ Lehký *dageš* je značka pro raženou výslovnost u vybrané skupiny hlásek (b, g, d, k, p, t), těžký *dageš* je značka pro zdvojení. V některých aškenázských rukopisech se objevuje v zápise lehký *dageš* i jinde než u vyjmenovaných hlásek, nemá však žádnou fonetickou realizaci. Jekuti'el zde používá tento výraz pravděpodobně rovněž pro geminaci.

¹⁰ Elija Levita, Elijahu ben Ašer ha-Levi Aškenazi, nebo též Elijahu Baḥur (1468 nebo 1469–1549) byl renesanční gramatik, lexikograf a autor mnoha děl, včetně děl se sekulární tematikou psaných v jidiš. Pocházel z Neustadtu poblíž Norimberka, avšak podstatnou část svého života strávil v Itálii. Živil se převážně jako učitel hebrejštiny, překladač a korektor, m. v tiskárně u Daniela Bomberga v Benátkách.

Jeḳuti'ela ha-Kohena bar Jehudy¹¹, je autor knihy *'Ejn ha-ḳore*, a v jazyce aškenázkém [tj. jidiš, pozn. LU] má přídomek Zalman ha-Naḳdan, a takto napsal své jméno ve druhé básni své knihy, o níž byla řeč. A přijal jsem [tradicí], že byl ve svaté obci Praze, která je v zemi Pihem [tj. v Čechách, pozn. LU]. A říkám žertem,¹² že podle veršů slok jeho básní jej lze poznat jakožto Čecha.¹³

Toto svědectví Eliji Levity však není obecně přijímáno. Eldar¹⁴ navrhuje emendaci v jednom z opisů *'Ejn ha-ḳore*: אַשְׁכְּנַזי אֶת אֶשְׁכְּנַז, *lidé naší země, což je Aškenaz*, a považuje výraz Aškenaz za přípisek opisovače. V jiné studii pak Eldar dále rozvádí: „Doubt persists, however, as to the reliability of these traditions; it is more likely, particularly in view of external evidence, that Yekutiel Ha-Kohen lived in Northern France. In any event, his patently German name (Zalman) and the pronunciation he considers and condemns in his composition point fairly convincingly to German origin.“ (Eldar 1993, s. 32) Podle Yehie-la Gumpertze pak Jeḳuti'el pocházel z Porýní: „from his warnings against certain exactly described pronunciations of consonants in the reading of the Torah which he expressly addressed to his pupils, it would seem, however, that he lived

¹¹ Jméno Jeḳuti'elova otce není jisté: zatímco Elija Levita uvádí, že se jmenoval Jehuda, v rukopise, který Rivḳa Jarḳoni označuje 7, najdeme poznámku opisovače, podle níž se Jeḳuti'elův otec jmenoval Jiḳḳaḳ (Jarḳoni, s. 7 [= s. 4 úvodní studie]).

¹² Ginsburg 1867, s. 257, pozn. 32: „To understand this pun, which cannot be reproduced in a translation, it is to be remarked, that Levita refers to an incident in R. Gamaliel's life, recorded in the Talmud, which is as follows: – R. Gamaliel, whilst in the house of study, was asked by Jehudah, a proselyte of Ammonitish descent, whether he might come into the house of study. Gamaliel answered him in the negative, submitting that the Law [Deut. xxiii. 4] prohibited it. R. Jehoshuah was of the contrary opinion, and adduced in support of his view the declaration made in Isa. x. 13, that God had abolished the boundaries of all nations, and thus obliterated the territory of Ammon. He carries his point against Gamaliel, and the latter went to the house of his antagonist to be reconciled with him, since the altercation had assumed an angry tone. “On entering his house, R. Gamaliel perceived that the beams were black, and said to R. Jehoshuah, מִכּוֹתֵי בֵיתְךָ אֵתָהּ נִכְרָ שְׁפָחִי אֵתָהּ, *from the walls of thy house thou art recognised to be a blacksmith*,” for which incautious remark he had again to apologise (*Berachoth*, 28b). It will be seen that Levita refers to this remark of Gamaliel, and the pun consists not only in the fact that בֵּית means both *house* and *stanza*, but that שְׁפָחִי *blacksmith*, with the slight alteration of the תּ into ה, denoted *Bohemian*.

<http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=38960&st=&pgnum=262&hilite=>

¹³ הַבִּי' ר"ת יקותיאל הכהן בר יהוד' והא בעל ספר עין הקור' וכנויו בלשון אשכנז
זלמן הנקדן וכן חתם שמו בשיר השני של ספרו ע"ש וקבלתי שהוא היה בק"ק פרא"ג
שבמדינה פיה"ם, ואני אמרתי על דרך הלצת השיר שבכותלי בתי שיריו נכר בי פְּהָמִי הוא
<http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=44930&st=&pgnum=75>

¹⁴ Ilan Eldar, Ša'ar noaḥ ha-tevot, Lešonenu 40, 736 [= 1976], s. 191, cit. podle Jarḳoni 1985, s. 1 [= s. 6 úvodní studie].

in the Rhineland and not in ‚Canaan‘ (Prague).“ (Gumpertz 2007, s. 116–117) Přesto Yehiel Gumpertz pokračuje ohledně významu Jeḳuti’elových poznatků o výslovnosti: „These instructions are an important source of information on the pronunciation of Hebrew in his time, in Germany, Bohemia, and France.“ (Gumpertz 2007, s. 116–117)

Zdá se nepochybné, že Jeḳuti’el znal jazykovou situaci v českých zemích i jednotlivé projevy vzájemného působení zdejších jazyků z osobní zkušenosti. Rivḳa Jarḳoni rozebírá slovesa použitá v pasáži o výslovnosti *h* a *ḥ*: zatímco o španělských učencích se Jeḳuti’el vyjadřuje pomocí slovesa שמענו, *slyšeli jsme*, (že španělští učenci vyslovují tak a tak), u německých mluvčích používá výraz ידענו, *zjistili jsme*, resp. *víme*, a v případě „části země Kena’an...“ a Francie pak používá výraz וידעם, *víme* (Jarḳoni 1985, s. 5–9). Jarḳoni z této pasáže vyvozuje, že zatímco ve Španělsku Jeḳuti’el nejspíš nepobýval, situaci ve Francii, Německu a „Kena’anu“ znal osobně, přestože všechna tři místa popisuje zvnějšku, jako někdo, kdo není jejich součástí. Jarḳoni pak rozlišuje *Kena’an*, jakožto označení pro slovanské země, a *Bihem*, tedy specificky české země, a přiklání se k Elijovi Levitovi a jeho tvrzení, že Jeḳuti’el pocházel z Prahy, a tedy ze země *Bihem* (a ne *Kena’an*). Je tedy možné, že pasáže týkající se „naší země“ se vztahují právě k českým zemím a k chybám, kterých se ve výslovnosti hebrejštiny dopouštěli čeští Židé pod vlivem místního běžně mluveného jazyka, češtiny.

Co se datace Jeḳuti’elova díla a tedy i jeho pozorování týče, opět nejsou batelé zajedno. Jarḳoni (1985, s. 13) klade vznik *‘Ejn ha-ḳore* a působení autora tohoto díla do druhé poloviny 13. století, Eldar (1993, s. 32) do druhé poloviny 12. století a Gumpertz (2007, s. 116–117) pak do první poloviny 13. století. Jeden z opisů díla, rukopis 1 podle rozdělení Rivḳy Jarḳoni, nese datum 1396, další dva byly podle odborných posudků napsány kolem roku 1300.¹⁵ V *‘Ejn ha-ḳore* je citováno dílo *Maḥberet he-‘aroch rabiho Šlomo Parḥona*, které bylo dokončeno v roce 1160 v Salermu. Z uvedeného podle Jarḳoni vyplývá, že Jeḳuti’el žil jistě někdy mezi poslední čtvrtinou 12. století a počátkem 14. století; jak již bylo uvedeno, Jarḳoni se kloní k pozdějšímu datu, a to i proto, že se o *‘Ejn ha-ḳore* nedočteme ve výše zmíněném díle Avrahama ben ‘Azri’ela (z roku 1234), který jinak dobové gramatiky a punktatory cituje často.

Přes značné nejasnosti spojené s otázkou původu, místa a času pobytu Jeḳuti’ela ha-Kohena si jeho dílo zaslouží pozornost slavistů a obzvláště bohemistů, zejména pokud uvážíme, že první uznávaný domácí fonetický popis češtiny, Husovi přičítané dílo *De Orthographia Bohemica*, je z roku 1406 nebo 1412.¹⁶

¹⁵ Je dochováno celkem deset rukopisů Jeḳuti’elova díla, podrobný kodikologický rozbor viz Jarḳoni 1985, s. רנט-רעב [= s. 259–272 úvodní studie].

¹⁶ „Hus als erster beschreibender Phonetiker einer slavischen Sprache“. (Schröpfer 1968, s. 31)

Přijmeme-li alespoň jako možnost, že Jeḳuti'el popisuje situaci v českých zemích, týkají se zvukové stránky hebrejštiny (a potažmo češtiny) 13. století i následující Jeḳuti'elova varování: zanedbávání rázu (v hebrejštině má ráz platnost fonému) na začátku slova (např. *ve-amar* vs. *vamar*) (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 159); nenáležitý vedlejší přízvuk na předposlední slabice (v uváděných příkladech jde často o přízvuk na slabice první, podobně jako v češtině, pozn. LU) (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 176); nedbalá výslovnost v případě, že slovo končí hláskou, kterou následující slovo začíná (př. *jarim-Mošē*) (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 179), a to i v případě, že jde o různé fonémy (resp. konkrétní varianty fonémů) s podobnou fonetickou hodnotou, např. *w* a *v*, (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 179) *ḏ* a *z* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 180), *ḥ* a *h* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 181), *t* a *t* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 181), znělý a neznělý ráz (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 181), *f* a *v* (*kesef ve-zahav*) (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 182), *ḳ* a *k* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 182), kombinace sykavek na hranici dvou slov (*š – š, š – s, š – z*) (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 182), *t* a *z* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 182) a rovněž *t* a *s* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 182). Dále Jeḳuti'el varuje před spodobou znělosti na konci slov, která způsobuje nedostatečné rozlišení různých výrazů: *of – ov, gat – gad, 'ed – 'et, ed – et, bad – bat, caw – cav, aviw – aviv, jašav – jašaf* (sic!), *kesef – kešev, Josef – jošev* (sic!), *av – af, wa-jecaw – wa-jecaf, tamid – tamit, kaf – ḳaw, levad – le-vat* (ed. 'Ejn ha-ḳore 1985, s. 183).

Působila zde tedy čeština na výslovnost hebrejštiny u českých Židů? Je evidentní, že tyto údaje o spodobě znělosti jsou v jistém rozporu s tradiční datací znělostní asimilace českých souhlásek, srov. vyjádření M. Komárka: „Proti [...] názoru, že znělostní asimilace souhlásek začíná v češtině kolem r. 1300, stojí mínění, že znělostní asimilace souhlásek byla již nutným důsledkem zániku slabých jerů, a proto musila nastat bezprostředně po jerových změnách (Jakobson). Toto mínění je zřejmě v rozporu s velmi důsledným psaním neasimilovaných souhlásek v památkách 14. stol. Nelze nikterak myslet na to, že by zde byla působila písařská tradice, neboť ta se vytvářela teprve kolem r. 1300.“¹⁷ Stěží zde můžeme u české znělostní asimilace spekulovat o jejích příčinách, ve světle uvedených zpráv o výslovnosti českých (?) Židů však není vyloučeno, že asimilace znělosti v češtině mohla proběhnout dříve,¹⁸ než se obvykle předpokládá. Uvedené sku-

¹⁷ Komárek 1962, s. 138. Srov. též vysvětlení tohoto rozporu z hlediska systémových vlastností jazyka: Vachek, 1958, s. 15–28. Za upozornění na tuto důležitou studii děkuji Robertu Dittmannovi.

¹⁸ Obzvláště pokud uvážíme, že posvátné jazyky jsou vůči jakýmkoli změnám značně resistantní, srov. Katz (1993, s. 60): „Speakers would not, a priori, in any given generation, hasten to incorporate in their sacred languages the latest vogue in pronunciation to take hold in the vernacular. [...] one might postulate a sociolinguistic condition: perhaps as long as a sound shift remains a variable, the population will shun it in the sacred language, but once the old form disappears, it is ‚goodbye Charlie‘ in the sacred

tečnosti by se tedy mohly stát impulzem pro další výzkum historického hláskosloví češtiny.

Literatura a prameny

- BLÁHA, O. – DITTMANN, R. – KOMÁREK, K. – POLAKOVIČ, D. – ULIČNÁ, L. On the Problem of Judeo-Czech and the Canaanite Glosses of the 11th to 13th Centuries in Hebrew Manuscripts. In: *Jews and Slavs 24*. V tisku.
- BLÁHA, O. *Principy vývoje češtiny*. V tisku.
- DITTMANN, R. (2012a). Ke kenaánskému jazyku zapsanému hebrejským písmem do 14. století. In: Balowski, M, ed. V tisku (a). *Konflikt pokoleí a rozdíly civilizací v jazyku i v literatuře české*. Poznań, s. 481–490.
- DITTMANN, R. (2012b). K významu raných česko-židovských jazykových kontaktů v oblasti českých zemí pro diachronní bohemistiku. *Listy filologické*, 135, č. 3–4, s. 359–385.
- ELDAR, I. (1993). The Grammatical Literature of Medieval Ashkenazi Jewry. In: GLINERT, L., ed. *Hebrew in Ashkenaz: A Language in Exile*. New York – Oxford, s. 26–45.
- GINSBURG, Ch. D. (1867). *Massoreth ha-Massoreth of Elias Levita, being an exposition of the massoretic notes on the Hebrew Bible, or The ancient critical apparatus of the Old Testament in Hebrew, with an English translation*. Dostupné online: <<http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=38960&st=&pgnum=1>>.
- GUMPERTZ, Yehiel G. (2007). Jekuthiel ben Judah Ha-Kohen [encyklopedické heslo]. *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*, eds. Fred Skolnik, Michael Berenbaum. Detroit, s. 116–117.
- JARKONI, R. (Yarqoni, R.) (1985). *‘En ha-qoré by Yequiel Ha-Kohen*. Thesis submitted for the degree „Doctor of Philosophy“. Tel Aviv.
- KATZ, D. (1993). The Phonology of Ashkenazic. In: GLINERT, L., ed. *Hebrew in Ashkenaz: A Language in Exile*. New York – Oxford, s. 45–87.
- KOMÁREK, M. (1962). *Historická mluvnice česká I. Hláskosloví*. Praha.
- Masoret ha-masoret: בוויניסיה, ספר דניאל בומברג. רצח.
= Elijah ha-Levi ha-Aškenazi. *Sefer Masoret ha-masoret*. Benátky, Daniel Bomberg 298 [=1538]. Dostupné online: <<http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=44930&pgnum=1>>.
- OLSZOWY-SCHLANGER, J. (2011). The Science of Language among Medieval Jews. In: Freudenthal, G., ed. *Science in Medieval Jewish Cultures*. New York, s. 359–424.
- SCHROEPFER, J. (1968). *Hussens Traktat „Orthographia Bohemica“*. *Die Herkunft des diakritischen Systems in der Schreibung slavischer Sprachen und die älteste zusammenhängende Beschreibung slavischer Laute*. Wiesbaden.

ULIČNÁ, L. – POLAKOVIČ, D. (2013). Knaanic Glosses from the Perspective of Judeo-Czech Studies. In: Bláha, O. – Dittmann, R. – Uličná, L. (eds.). *Knaanic Language: Structure and Historical Background. Proceedings of a Conference Held in Prague on October 25–26, 2012*. Praha: Karolinum, s. 303–317.

VACHEK, J. (1958). K znělostnímu protikladu souhlásek v češtině a v angličtině. In: Machek, V. – Trávníček, F., eds. *Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika Františka Trávníčka*. Praha. Dostupné online: <<http://www.kmof.cz/docs/vachek/58-k-znelostnimu-protikladu-souhlasek.pdf>>.

Jeḳuti'el Zalman ha-Kohen and first non-direct remarks on the Czech phonetics

Jeḳuti'el Zalman ha-Kohen was well-known Ashkenaz grammarian who described and commented the Hebrew phonetics. There are many phonetic remarks in his manuscript *'Ejn ha-ḳore* (*The eye of reader*) commenting and critiquing contemporary practices in pronunciation and recitation of Hebrew biblical text. He deals e.g. with the stress in Hebrew (secondary stress, *meteg*, included), with phonetic realisation of Hebrew consonants and vowels and partially with Hebrew inflection and word formation. In this way he brings interesting non-direct evidence about phonetics of Czech that interfered with the Hebrew.

PhDr. Lenka Uličná

Židovské muzeum v Praze

U Staré školy 1

110 00 Praha 1

lenka.ulicna@jewishmuseum.cz